

ועדת האתיקה של הפיזיותרפיה בישראל

נייר עמדה
דצמבר 2016

קבלת מתנות ממטופלים

רקע

במקצוע הפיזיותרפיה, כמו במקצועות בריאות אחרים, המטופלים נמצאים בקשר ישיר עם מטופלים ובני משפחה, לעתים לתקופות ארוכות. טיפולי פיזיותרפיה מתאפיינים במרכיב של מגע במטופל, היוצר קשר אישי קרוב. ישנם מטופלים הנוהגים לתת תשורות שונות למטפל, כדרך של הכרת תודה.

מצב זה מייצר דילמות אתיות שעלולות לעורר שאלות רבות, כגון: באילו תנאים ראוי לקבל את המתנה? מהן ההשלכות של קבלת המתנה על יחסי המטפל-מטופל? מהן המשמעויות של סירוב לקבל מתנה? ועוד.

מטרת נייר עמדה זה, היא לתת בידי כלל הפיזיותרפיסטים כלים אתיים להתמודדות עם סיטואציות הנוגעות לקבלת מתנות, תוך התייחסות למותר על פי חוק. לפיכך, נציג את החוק, הערכים והעקרונות הביו-אתיים הרלוונטיים והמלצות יישומיות, במטרה לעורר חשיבה ביקורתית ולסייע בקבלת החלטה מושכלת בנושא קבלת מתנות או סירוב לקבל מתנות.

נייר העמדה לא יגדיר במפורש מהו המותר והאסור, משום שאין מקרה אחד דומה למשנהו ומגוון האפשרויות הוא גדול עד מאוד.

א. המצב החוקי

נושא קבלת מתנות, הרלוונטי לענייננו, מוסדר במספר חוקים וביניהם: חוק שירות הציבור, התש"ס-1979 (להלן: "חוק המתנות") ותקנון שירות המדינה (התקש"יר). "מתנה" מוגדרת בחוק כ"הקניית נכס שלא בתמורה, או מתן שירות, או טובת הנאה אחרת שלא בתמורה". על פי החוק, לעובד ציבור אסור לקבל מתנות, אלא על פי התנאים שנקבעו לכך בחוק ובתקש"יר. איסור זה חל גם על מתנות הניתנות במסגרת שמחות ואירועים משפחתיים. חוק המתנות קובע, כי מתנה אשר ניתנה לעובד מדינה הופכת לקניין המדינה ועל העובד להודיע על קבלתה ולנהוג בה בדרך שנקבעה בתקש"יר. החוק "לא יחול על מתנה קטנת ערך וסבירה".

בית המשפט העליון (בג"צ 7074/93) קבע, כי "תכליתו של חוק המתנות להבטיח טוהר מידות בשירות הציבורי, הוא נועד לחזק את האמון ברשויות השלטון ולמנוע תחושה, כי המתנה נועדה להשפיע על שיקול דעתו של עובד הציבור ותשמש כתשלום על פעולה הקשורה בתפקידו".

ב. ערכי-על אתיים אוניברסליים ועקרונות אתיים-מקצועיים לקבלת מתנות ממטופלים

בפרק זה מפורטים ערכי על אתיים אוניברסליים, כפי שהוצגו בקוד האתי של הפיזיותרפיה, היכולים לשמש כמצפן לתהליכי קבלת החלטות אתיות מקצועיות.

שוויון וצדק (Justice and Equality): מערך זה נובעת החובה, שלא להפלות כל אדם באשר הוא ולהקצות משאבים בצורה מושכלת והוגנת. על הפיזיותרפיסט להתייחס לכל המטופלים בשוויון וללא משוא פנים. קבלת מתנה ממטופל עלולה לגרום להרגשת מחויבות כלפיו ועקב כך לתת טיפול עודף/יחס מועדף במהלך הטיפול או בטיפול עתידי. כמו כן, מטופלים אחרים עלולים להרגיש גם הם מחויבות לתת מתנה.

כיבוד האוטונומיה (Respect for Autonomy): לכל אדם זכויות וחירויות בסיסיות. מערך כבוד האדם נגזר כיבוד האוטונומיה של האדם, ממנו נובעת התחשבות ברצונו. זכותו של המטופל להכיר תודה והערכה למטפל באמצעות מתנה. יש מטופלים, עבורם מתן מתנה עשוי להתפרש כתרומה למאמץ הטיפולי המשותף. סירוב של המטפל למתנה, עלול לפגוע בכבודו ורגשותיו של המטופל ועלול להתפרש כעלבון, כחוסר נימוס או כחוסר הערכה כלפי המטופל ובכך נפגעת זכותו הבסיסית לתת מתנה כראות עיניו.

מקצוענות (Professionalism): ערך זה מתייחס למיומנויות, שיפוט נכון והתנהגות אתית. בהתאם לכך, ההתערבות הטיפולית צריכה להינתן על פי שיקולים מקצועיים בלבד. הפיזיותרפיסט ימנע ממצבי ניגוד עניינים והתנגשות בין אינטרסים מקצועיים לאחרים. כמו כן, ימנע מלפתח קשרים לא מקצועיים עם מטופליו. קבלת מתנה או טובת הנאה עלולה לפגוע בשיפוט הנכון, להשפיע על התנהגותו המקצועית של הפיזיותרפיסט ולעורר שיקולים זרים, לא מקצועיים, של ריצוי המטופל. לאחר הסכמה לקבל מתנה, קיים פוטנציאל לשינוי במערכת היחסים ולשינוי בדינמיקה בין המטפל למטופל. הדבר יכול להקשות על המטפל לדון באובייקטיביות על נושאים רגישים, כגון חוסר היענות לטיפול.

רעות (Collegiality): מתוך ערך זה נובע הצורך בסולידריות ושיתוף פעולה מקצועי תוך שמירה על ערכים של אמינות, יושר ויושרה. קבלת מתנות יכולה להשפיע על האקלים הארגוני האתי בעבודת הצוות באופנים שונים. מחד, שיתוף מתנה שהתקבלה על ידי מטופל עם שאר אנשי הצוות יכולה לתרום לאווירה חיובית. מאידך, נוהג של קבלת מתנות אישיות עלול לגרום לתחרות בין המטפלים ולפגיעה בלכידות הצוות.

ג. המלצות מעשיות

קבלת מתנות ממטופל מעוררת דילמות אתיות. בנוסף להפעלת שיקול דעת על פי כללי הקוד האתי, הוועדה ממליצה להתייחס לנקודות הבאות, כחלק מתהליך קבלת ההחלטות של איש המקצוע:

- **מועד נתינת המתנה:** האם המתנה ניתנת בתחילת הטיפול, במהלכו או בסופו? מתנה הניתנת בתחילת טיפול, ראוי שתעורר שאלות ונטייה להימנע מלקבלה.
- **ההקשר בו ניתנה המתנה:** מתנה הניתנת לאחר אי הסכמה עם מטפל או מתנה הניתנת סמוך לצומת קבלת החלטות על ידי המטפל, ראוי שתעורר שאלות לגבי ההשלכות של קבלתה ועד כמה תשפיע על התהליכים המקצועיים בהמשך הטיפול.
- **אופן נתינת המתנה:** האם המתנה ניתנת באופן גלוי? מתנה הניתנת בהסתר יכולה לעורר שאלות בדבר כוונות הנותן.
- **ערך המתנה:** מה ערך/סוג המתנה? האם המתנה סמלית וצנועה או שערכה הכספי גבוה? האם נראה שהיא מעבר ליכולותיו הכלכליות של המטופל?
- **אופי המתנה:** האם המתנה היא לשימוש אישי? האם מדובר במתנה צנועה כגון: פרחים, ממתקים? האם המתנה היא כזו שניתן לחלוק אותה עם הצוות?
- **השפעת קבלת המתנה על המטפל:** באיזה אופן משפיעה קבלת המתנה על המטפל? האם רמת המחויבות כלפי המטופל תעלה בהשוואה למטופלים אחרים? האם קבלת המתנה עשויה להשפיע על משך הטיפול, על ניסיון לקצר את משכי ההמתנה של המטופל, על מידת הזמינות של המטפל, ו/או על איכות הטיפול? האם המטופל ייפגע אם המטפל יסרב לקבל את המתנה? באילו מצבים על המטפל לדווח לממונים עליו על קבלת מתנה? האם כשהמתנה מעוררת תחושת "הגזמה" או אי-נוחות?
- **השפעת קבלת המתנה על תדמית המקצוע:** האם קבלת מתנה עלולה להיתפס כ"טיפ" ולגרום לזילות המקצוע בכללותו בעיני הציבור?

מקורות

חוק שירות הציבור (מתנות), התש"ם-1979
תקנות שירות הציבור (מתנות), התש"ם-1980
איסורים בנושא קבלת מתנות וטובות הנאה על ידי עובדי ציבור- לרבות לשמחות ולאירועים משפחתיים, נציבות שרות המדינה, 23.2.14.

המשך בעמוד הבא

- Alfandre, D., Clever, S., Farber, N. J., Hughes, M. T., Redstone, P., & Lehmann, L. S. (2016). Caring for ‘Very Important Patients’—Ethical Dilemmas and Suggestions for Practical Management. *The American journal of medicine*, 129(2): 143-147.
- Andereck W. (2001). Should physicians accept gifts from their patients? Yes: If they are given out of beneficence or appreciation. *The Western Journal of Medicine*, 175:76.
- Caddell, A., & Hazelton, L. (2013). Accepting gifts from patients. *Canadian Family Physician*, 59(12), 1259-1260.
- Eledrisi, M. S., & Elzouki, A. N. (2016). Patients’ Gifts: Should Physicians Accept Them?. *Ibnosina Journal of Medicine and Biomedical Sciences*, 8(1): 1-2.
- Kling, S. (2014). Is it OK to accept gifts from my patient? *Current Allergy & Clinical Immunology*, 27(4): 318-321.
- Kos, V. (2016). To Accept or Refuse Patient’s Gift in Money? and How?– Case Report with Review. *Prilozi*, 37(2-3):127-131.
- Lee, J. L., Beach, M. C., Berger, Z. D., Pfoh, E. R., Gallo, J., Dy, S. M., & Wu, A. W. (2016). A qualitative exploration of favorite patients in primary care. *Patient Education and Counseling*, 99(11): 1888-1893.
- Lyckholm, L. J. (1998). Should physicians accept gifts from patients?. *JAMA*, 280(22): 1944-1946.
- Nadelson C, Notman MT. (2002). Boundaries in the doctor-patient relationship, *Theoretical Med*, 23:191-201.
- Patel, R. M., & Miller, R. (2011). When a Patient Presents With a Present: Quantitative and Qualitative Assessment of Gifts Given to Psychiatrists. *Ethical Human Psychology and Psychiatry*, 13(3): 209-228.
- Spence, S. A. (2005). Patients bearing gifts: are there strings attached?. *BMJ*, 331(7531): 1527-1529.
- Weijer C. (2007). Should physicians accept gifts from their patients? No: Gifts debase the true value of care. *The Western Journal of Medicine*, 175:77.
- Weir, E. C., & Kippen, C. (2007). Gifts from patients: a consideration of gift-giving as an ethical dilemma for the podiatrist. *British Journal of Podiatry*, 10(4):146-150.
- Wright, S. M., Wolfe, L., Stewart, R., Flynn, J. A., Paisner, R., Rum, S. & Carrese, J. (2013). Ethical concerns related to grateful patient philanthropy: the physician’s perspective. *Journal of general internal medicine*, 28(5): 645-651.